

ISTORINĖS BIBLIOGRAFIJOS TYRIMŲ TARYBŲ SAJUNGOJE APŽVALGA

A. MIEŽINIENĖ

Įvairių istorinės bibliografijos klausimų nagrinėjimas yra svarbus istorijos mokslo ir bibliografijos vystymui. Tarybų Sąjungoje istorinės bibliografijos teorijos, metodikos ir istorijos tyrimai vykdomi labai plačiai. Istorinės bibliografijos klausimais išleista nemažai įvairios literatūros rusų ir kitų sąjunginių respublikų tautų kalbomis. Šią literatūrą pagal pobūdį galima suskirstyti į keletą rūšių: moksliniai tyrinėjimai, prie kurių priklauso ir disertacijos, bibliografinių darbų recenzijos, teminės bibliografinių darbų apžvalgos, bibliotekų darbo istorinės bibliografijos srityje patyrimo aprašymai, mokomoji literatūra.

Tarybinė literatūra istorinės bibliografijos klausimais rusų kalba yra gausi ir įvairi savo turiniu bei tematika. Joje liečiamos istorinės bibliografijos teorinės problemos, nagrinėjamos metodikos ypatybės ir apibendrinama jos istorija. Be to, visoje eilėje darbų kompleksiška tyrinėjami atskirų istorinės bibliografijos sričių klausimai, pavyzdžiui, einamosios istorinės bibliografijos metodika, organizacija, istorija ir kt. Specialią literatūros grupę istorinės bibliografijos klausimais sudaro TSRS tautų istorinės bibliografijos tyrimai.

Sio straipsnio tikslas — parodyti svarbiausių istorinės bibliografijos tyrinėjimų tematiką ir problematiką. Mūsų nuomone, tai svarbu, apibendrinant Lietuvos TSR istorijos literatūros bibliografijos patyrimą ir nubrėžiant pagrindines jos vystymosi kryptis.

Teoriniai istorinės bibliografijos klausimai tarybinėje literatūroje nagrinėjami palyginti plačiai ir įvairiais aspektais. Vienas iš svarbiausių yra istorinės bibliografijos ir istorijos mokslo santykio klausimas. Dar 1937 m. jį iškėlė savo straipsnyje M. Achunas⁴. Nors M. Achuno darbas yra vienas iš pirmųjų mėginimų apžvelgti rusų tarybines ir ikitarybines istorines bibliografijas, tačiau kai kurie autoriaus teoriniai samprotavimai ir išvados tarybinėje istorinėje bibliografijoje nenustoję reikšmės ligi šiol. M. Achunas teigia, kad bibliografija, būdama pagalbine visų mokslo šakų disciplina, užima ypatingą vietą pagalbinių istorinių disciplinų tarpe. Darbo autorius pažymi, kad istorinė bibliografija, besivystydama kartu su istorijos mokslu, kurį ji aptarnauja, atspindi tą istorinę koncepciją, kuri atitinkamu laiku viešpatauja istoriografijoje. Šie teiginiai straipsnyje sudaro pagrindą konkrečių bibliografijų apžvalgai ir jų vertinimui.

⁴ Ахун М. И. Обзор русской исторической библиографии.— В кн.: Вспомогательные исторические дисциплины. Сб. статей. М.—Л., 1937, с. 373—398. (Акад. наук СССР. Ин-т истории). Резюме на француз. языке.

Pokario laikotarpiu istorinė bibliografija visais požūriais žymiai pažėngė į priekį. Minėtieji M. Achuno teiginiai išvystyti ir paremti naujais argumentais. Pavyzdžiui, kapitaliniame darbe „Очерки истории исторической науки в СССР“ atskleidžiamas istorijos mokslo ir istorinės bibliografijos ryšys nuo pastarosios atsiradimo Rusijoje XIX a. ketvirtajame—penktajame dešimtmetyje iki 1917 m. Rinkinio straipsniuose parodyta, kad istorinės bibliografijos vystymuisi XX a. pradžioje buvo būdingas einamosios istorinės bibliografijos augimas ir registracinės retrospektyvinės bibliografijos tematikos išsiplėtimas. Šie reiškiniai aiškinami pagrindine to meto istorijos mokslo vystymosi kryptimi: siekimu surinkti ir susisteminti visas sukauptas istorines žinias bei pastangomis sugretinti ir palyginti įvairių istorijos mokslo sričių išvadas. Straipsniuose teigiama, kad todėl daugelis istorikų-tyrinėtojų tuo metu buvo ir savo srities bibliografais (pvz., V. Pičeta, J. Gotjė, A. Maleinas ir kt.).

Vienu iš svarbiausių buržuazinio istorijos mokslo krizės XIX a. pabaigoje—XX a. pradžioje požymių rinkinyje „Очерки истории исторической науки в СССР“² laikomas istorijos mokslo atitrūkimas nuo specialiųjų bei pagalbinių jo sričių. Tuo laikotarpiu specialiųjų ir pagalbinių istorijos disciplinų tyrinėjamos medžiagos kiekybinis augimas žymiai pralenkė šių disciplinų teorinių pagrindų vystymąsi. Jų sukaupta ir apvaldyta medžiaga moksliskai nebuvo apibendrinama, kūrybiškai nepanaudojama viso istorijos mokslo pažangai paspartinti. Šie teiginiai liečia ir to laikotarpio istorinę bibliografiją.

Istorijos mokslo ir istorinės bibliografijos santykio klausimas keliamas R. Kaco ir N. Selichovos straipsnyje³. Jame reiškiamas mintis, kad istorijos mokslas sudaro istorinės bibliografijos, kaip mokslinės disciplinos, teorinę bazę. Straipsnio autoriai rašo, kad iki Spalio revoliucijos nebuvo mokslinės Ukrainos istorijos, todėl ir istorinė bibliografija, neturėdama teorinės bazės, kaip mokslo disciplina neegzistavo. Nedaugelis tuo metu išleistų bibliografinių darbų buvo atskirų bibliografų darbo rezultatas.

Literatūroje, beje, nenagrinėti klausimai, pagal kokius požymius mes vertiname tarybinę istorinę bibliografiją, vadindami ją pagalbine istorijos disciplina, kas šiuo metu sudaro istorinės bibliografijos teorinę bazę: ar vien tik istorijos mokslo laimėjimai, ar taip pat ir bibliografijos pasiekimai. Istorijos mokslo ir istorinės bibliografijos santykio problema skirtingai sprendžiama ir G. Markovskajos disertacijoje⁴. Pagrindinė G. Markovskajos idėja yra ta, kad istorijos mokslas kiekviename savo išsivystymo etape iškelia eilę principų, svarbių visoms to laikotarpio istorinėms bibliografijoms. Istorijos mokslas sąlygoja svarbiausius bendrus metodinius principus visiems istorinės bibliografijos darbams, nepriklausomai nuo tų darbų tikslų ir uždavinių.

Tuo būdu, G. Markovskajos disertacijoje nauju aspektu nušviečiamas istorijos mokslo ir istorinės bibliografijos santykis. Tai leidžia iš vi-

² Тихомиров М. Н. и Сивков К. В. Источниковедение и вспомогательные исторические дисциплины.— В кн.: Очерки истории исторической науки в СССР. Т. 1, М., 1955, с. 562—568 (Акад. наук СССР. Ин-т истории).

Кобленц И. Н. Историческая библиография.— В кн.: Очерки истории исторической науки в СССР. Т. 2, М., 1960, с. 684—692 (Акад. наук СССР. Ин-т истории).

Кобленц И. Н. Историческая библиография.— В кн.: Очерки истории исторической науки в СССР. Т. 3, М., 1963, с. 634—638 (Акад. наук СССР. Ин-т истории).

³ Кац Р. С., Шелихова Н. Н. Про стан історичної бібліографії на Україні.— «Український історичний журнал», 1958, № 5, с. 159—166.

⁴ Марковская Г. М. Проблемы общенсторической ретроспективной библиографии. Дисс. на соискание учен. степени канд. пед. наук по специальности «Библиография». М., 1953. 337 л. (Моск. гос. ин-т им. В. М. Молотова).— Библиогр., л. 1—8.— Автореферат. М., 1953. 16 с.

siškai naujų pozicijų parodyti tik tarybinei istorinei bibliografijai būdingus metodikos bruožus (medžiagos atrankos, klasifikavimo ir kt. ypatybės), iš esmės skiriančius ją nuo feodalinės ir buržuazinės istorinės bibliografijos.

Vadovaudamasi šia pagrindine idėja, G. Markovskaja nagrinėja tarybinės retrospektyvinės bibliografijos sudarymo metodikos problemas, teorinius, praktinius ir organizacinius klausimus. Dėl tokios problemos nagrinėjimo metodologijos G. Markovskajos disertacija išsiskiria iš visų kitų šio pobūdžio darbų ir yra originalus tyrinėjimas literatūroje istorinės bibliografijos klausimais.

G. Markovskajos požiūrį iš dalies vysto G. Michailova⁵. Ji parodo, kad tarybinio istorijos mokslo objektas sąlygoja bendrųjų istorinių bibliografijų temines ribas, o istorijos mokslo periodizacija lemia medžiagos klasifikavimo principus bibliografinėse rodyklėse. Vystydama šias mintis, G. Michailova remiasi teiginiu, kad tarybinės istorinės bibliografijos metodologiniai principai neatsiejami nuo marksistinės istorijos mokslo metodologijos.

Atrodo, kad, vystantis mokslui, atsiranda vis naujų svarbių istorijos mokslo ir istorinės bibliografijos santykio aspektų. Pavyzdžiui, toks mūsų nuomone, yra klausimas dėl istorinės bibliografijos santykio su kitomis pagalbinėmis istorijos mokslo disciplinomis. Vienas iš bandymų jį nušviesti yra N. Ceremisinos⁶ straipsnis. Straipsnyje nagrinėjamas šaltinių bibliografijos santykis su archeografija ir šaltinių mokslu. N. Ceremisina teigia, kad šaltinių mokslas kurias istorinių šaltinių tyrinėjimo ir panaudojimo metodiką. Archeografijos tikslas esąs rinkti, aprašyti ir publikuoti praeities rašytinius paminklus. Šaltinių bibliografijos uždavinys — daryti šių leidinių apskaitą ir juos propaguoti. Toks šaltinių bibliografijos uždavinys supratimas, atrodo, yra nepakankamas. Šaltinių bibliografijose registruojami ne tik leidiniai. Specialistai istorikai labai vertina rankraštinių šaltinių bibliografijas, kurios paprastai sudaromos vienės, o kartais kelių bibliotekų rankraštytųjų arba archyvų medžiagos bazėje. Tokių bibliografijų registruojamų šaltinių ratą dažniausiai apibrėžia rodyklės tema: viena kuri nors istorinė problema arba vieno kurio nors istorinio laikotarpio chronologinės ribos. Bibliografijoje, registruojant rankraštinius šaltinius, ypatingai išryškėja dar viena šaltinių bibliografijos ypatybė, kurią N. Ceremisina priskiria išimtinai archeografijai: šaltinių suradimas, išaiškinimas, paieškos. Tvarkant ir bibliografuojant šaltinius, bibliotekose ir archyvuose dažnai surandama naujų, istorikams dar nežinomų dokumentų. Tada šie atradimai — bibliografų, o ne istorikų darbo rezultatas. Bibliografai pirmi juos aprašo, o kartais net publikuoja.

Tuo būdu, N. Ceremisinos iškelto šaltinių bibliografijos ir pagalbinį istorijos mokslo disciplinų santykio klausimo straipsnyje negalima laikyti galutinai išspręstu. Jis reikalauja specialių tyrinėjimų, detalių analizės ir žymiai kruopštesnės argumentacijos, norint padaryti kokius nors apibendrinimus.

Istorinei bibliografijai ne mažiau svarbios yra ir santykių su specialiomis istorijos disciplinomis problemos, pavyzdžiui, santykio su istoriografija klausimas. Kadangi ir istorinės bibliografijos, ir istoriografijos

⁵ Михайлова Г. М. О некоторых методологических принципах исторической библиографии. Тезисы доклада. — В кн.: Межвузовская научная конференция по методологии и методике научных исследований в области библиотечно-библиографической и культурно-просветительной работы. М., 1966, с. 19—20.

⁶ Черемисина Н. М. Библиографирование исторических источников. — «Сов. библиография», вып. 50, 1958, с. 23—32.

objektas yra istorinė literatūra, tai dažnai esti neaiškios abiejų mokslų ribos. Tačiau šie klausimai literatūroje kol kas nenušviesti.

Istorijos mokslo ir istorinės bibliografijos santykio problema glaudžiai siejasi su kitais istorinės bibliografijos klausimais: istorinės bibliografijos objekto apibrėžimu, jos tikslų ir uždavinių apibūdinimu. Šiuos klausimus jau liečia M. Achunas⁷. Jis teigia, kad istorinės bibliografijos objektu turi būti įvairi pagal savo pobūdį spausdinta ir rankraštine medžiaga: istoriniai tyrinėjimai ir istoriniai šaltiniai.

Istorinės bibliografijos objektą tematikos požiūriu M. Achunas supranta labai plačiai. Ji apimanti ne tik istorijos literatūrą apskritai, bet ir atskirų mokslo sričių istorijos darbus (liaudies ūki, pramonės, fabričių ir gamyklų istorijos, ekonominės istorijos, karų istorijos, teisės istorijos ir kt.) bei pagalbinių istorijos mokslo disciplinų (archeologija, genealogija, heraldika, diplomatika, istorinė geografiija, numizmatika, sfragistika, chronologija ir kt.) literatūrą. Periodikos bibliografija straipsnyje taip pat vertinama kaip svarbi istorinės bibliografijos sritis. M. Achunas pažymi, kad istorinei bibliografijai priklauso istorinės-revoliucinės ir TSKP istorijos literatūros bibliografijos, atsiradusios ir išsivysčiusios Tarybų Sąjungoje. Visa ši literatūra su nedideliais pakitimais ligi šiol sudaro tarybinės istorinės bibliografijos objektą.

M. Achuno požiūrį į istorinės bibliografijos tikslus ir uždavinius atspindi jo pateiktąjį išvadą, kad nepakankamas istorinės bibliografijos lygis vis dar verčia kiekvieną istoriką-tyrinėtoją atlikti savarankiškas bibliografines paieškas ir niekada neleidžia būti tikram, kad darbai panaudoti visi būtini spausdinti šaltiniai.

Pastarųjų metų darbuose jaučiamas siekimas kuo tiksliau apibrėžti istorinės bibliografijos objektą ir išskirti iš istorinės bibliografijos sferos savarankišką reikšmę įgijusias sritis. Pavyzdžiui, N. Sacharovas⁸ savo darbe parodo, kad TSKP istorijos bibliografija yra TSKP istorijos pagalbinė disciplina, turinti savo teorines ir metodologines problemas. Vadinasi, TSKP istorijos literatūra yra TSKP istorijos bibliografijos objektas.

Specialiosios bibliografijos uždavinius ir funkcijas plačiai apibūdina D. Ivanovas⁹. Pagrindinį dėmesį savo darbuose jis skiria suvestinei bibliografijos funkcijai. D. Ivanovas tiria tuos bibliografijų sudarymo tikslus ir uždavinius, kurie susiję tik su mokslo vystymu ir jo praktinių poreikių patenkinimu. Iš to išvedamos ir svarbiausios specialiosios bibliografijos funkcijos. Tačiau toks bibliografijos tikslų, uždavinių ir funkcijų apibrėžimas, atrodo, yra nepakankamas. Kitų darbų autoriai šį klausimą nušviečia skirtingai. Pavyzdžiui, G. Markovskaja¹⁰, analizuodama atskiro laikotarpio istorinių bibliografijų metodikos principus, parodo visuomeninę bibliografijos reikšmę ir jos partinį pobūdį. Autorė pažymi, kad

⁷ Ахун М. И. Обзор русской исторической библиографии.— В кн.: Вспомогательные исторические дисциплины. Сб. статей. М.—Л., 1937, с. 373—398. (Акад. наук СССР. Ин-т истории).— Резюме на француз. языке.

⁸ Сахаров Н. И. Методологические проблемы библиографии истории КПСС. Тезисы доклада.— В кн.: Межвузовская конференция по методологии и методике научных исследований в области библиотечно-библиографической и культурно-просветительной работы. М., 1966, с. 21—24.

⁹ Иванов Д. Д. Подытоживающая функция отраслевой библиографии.— Труды 6-ки Акад. наук СССР и фундамент. 6-ки обществ. наук АН СССР, т. 5, 1961, с. 24—67.

¹⁰ Иванов Д. Д. О научной библиографии истории Великой Отечественной войны.— «Сов. библиография», вып. 1, 1946, с. 33—61.

¹⁰ Марковская Г. М. Проблемы общенсторической ретроспективной библиографии. М., 1953. 337 л.

atskiriems laikotarpiais būdingi savi bibliografinių darbų tikslai ir skaitytojiška paskirtis. Jie išreiškia tą socialinį poreikį, kurį turi patenkinti bibliografija, atspindinti tam tikros klasės interesus.

Istorinės bibliografijos visuomeninė reikšmė ir visuomeninės funkcijos literatūroje plačiau nenušviestos. Šiuo klausimu vertingos medžiagos teikia tiesiogiai su istorine bibliografija nesusijusi, tačiau labai įdomi ir nauja dėl autoriaus požiūrio į bibliografiją A. Mylnikovo disertacija¹¹. Joje bibliografiniai darbai tyrinėjami kaip vienas iš šaltinių istoriniams faktams nušviesti. Autorius įtikinamai parodo, kad XIX a. pirmosios pusės čekų bibliografiniuose darbuose atspindi politinės ir istorinės to meto idėjos, čekų nacionalinio išsivadavimo idėjos. Tuo būdu, bibliografija traktuojama kaip istorijos šaltinis.

Ne visos teorinės istorinės bibliografijos problemos literatūroje pakankamai plačiai nagrinėjamos. Visasąjunginės Viešosios istorinės bibliotekos darbuose¹² pažymima, kad visą eilę jų reikia išskirti ir suformuluoti. Tai biblioteka laiko vienu iš svarbiausių savo veiklos uždavinių.

Istorinės bibliografijos metodikos klausimai. Bibliografijos metodika visuomet neatsiejama nuo bibliografijos teorinės-ideologinės pusės ir tiesiogiai iš karto atspindi jos pakitimus. G. Michailova¹³ pažymi, kad istorinės bibliografijos metodiniams klausimams bibliotekinėje literatūroje skiriama per maža dėmesio, nors parengtos ir išleistos kapitalinės bibliografijos ir sudaro pakankamą pagrindą jiems nagrinėti. Todėl bibliografinės rodyklės ne visuomet yra reikiamo mokslinio lygio ir kartais neatitinka šiuolaikinio istorijos mokslų išsivystymo.

Tačiau didesnės apimties tyrinėjimuose vis dėlto yra vertingų istorinės bibliografijos metodikos apibendrinimų. Pavyzdžiui, retrospektyvinės bibliografijos metodika išsamiai nagrinėjama minėtoje G. Markovskajos disertacijoje. Istorinės bibliografijos rodyklių sudarymo metodikos klausimai taip pat liečiami A. Korenevskajos disertacijoje¹⁴. Joje aptariama knygų vidinių bibliografijų sudarymo metodika mokslo populiarinimo, mokojoje ir mokslinėje literatūroje. Ellė autorių mėgina atskleisti istorinės bibliografijos metodikos dėsningumus, parodyti jos ryšį su pagrindiniais istorinės bibliografijos principais ir kt. Pavyzdžiui, Z. Fradkina ir G. Markovskajos darbuose¹⁵ parodoma, kad rodyklių sudarymo principai tiesiogiai priklauso nuo istorinės bibliografijos tikslų ir jai keliamų uždavinių. Jų straipsniuose pažymima, kad Spalio revoliucijos pergalė sudarė sąlygas sukurti naujo tipo, naujos tematikos ir

¹¹ Мильников А. С. Чешская политическая и историческая мысль в библиографических трудах чешских ученых и публицистов (20—40 гг. XIX века). Автореферат дисс. на соискание учен. степени канд. ист. наук. Л., 1958. 17 с. (Ленингр. Гос. ордена Ленина ун-т им. А. А. Жданова).

¹² Государственная публичная историческая библиотека. Сб. статей. (Из опыта работы за 20 лет). М., 1958, с. 111—134. (М-во культуры РСФСР. Гос. публичная б-ка).

¹³ Михайлова Г. М. О некоторых методологических принципах исторической библиографии. Тезисы доклада.— В кн.: Межвузовская научная конференция исследований в области библиотечно-библиографической и культурно-просветительной работы. М., 1966, с. 19—20.

¹⁴ Корневская А. М. Библиография истории СССР в 1938—1950 гг. Автореферат дисс. на соискание учен. степени канд. пед. наук (по специальности «Библиография»). Л., 1952. 23 с. (Ленингр. гос. библиотеч. ин-т им. Н. К. Крупской).

¹⁵ Фрадкина З. Л. Советская историческая библиография за 40 лет (краткий обзор развития). [Доклад, прочитанный на Ученом Совете Исторической библиотеки на юбилейной сессии 40-летия Октябрьской революции].— «Залески Государственной публичной исторической библиотеки РСФСР», вып. 15, 1958, с. 1—28.

Марковская Г. М. и Фрадкина З. Л. Советская историческая библиография. (1917—1958).— В кн.: Советская библиография. Сб. статей. М., 1960, с. 159—229. (Гос. б-ка СССР им. Ленина).

кrypties bibliografinius darbus (pvz., planingą einamosios bibliografijos organizavimą, istorinės-revoliucinės literatūros bibliografavimą ir kt.). Su šiais pakeitimais susijęs ir rodyklių sudarymo metodikos vystymas. Parengiant šias savo pobūdžiu specifines ir rusų bibliografijai visai naujas rodykles, tarybinėje istorinėje bibliografijoje kuriami nauji medžiagos aprašymo ir grupavimo būdai, pagalbinių rodyklių sistemos ir kt.

Istorinės bibliografijos metodikos tyrinėjimų tarpe vertingas yra Valsytinės viešosios istorinės bibliotekos bibliografių straipsnis¹⁶. Apžvelgdamos bibliotekos ir tarybinės istorinės bibliografijos vystymąsi bei aptardamos konkrečius darbus, straipsnio autorės mėgina pateikti rodyklių sudarymo metodikos keitimosi istoriją. Rodyklių sudarymo metodika čia traktuojama kaip priemonė istorinės bibliografijos tikslams, jos pagrindinėms idėjoms, gyvenimo ir mokslo keliams uždaviniams įgyvendinti. Pagrindiniu bibliografinių darbų vertės rodikliu autorės laiko tai, kad darbas atitinka einamuosius istorijos mokslo poreikius.

Glaudžiausiai susijusi su istorinės bibliografijos praktika yra didelė ir būdinga literatūros grupė istorinės bibliografijos klausimais, kurią sudaro rodyklių recenzijos, straipsniai apie ruošiamus darbus, atsiliepiami apie naujai paskelbtas bibliografijas¹⁷. Šioje literatūroje daugiausia keliami retrospektyvinių ir rekomendacinių rodyklių sudarymo metodikos klausimai: vertinami konkretūs bibliografiniai darbai, analizuojami jų privalumai bei trūkumai, diskutuojama dėl atskirų metodinių sprendimų teisingumo ir t. t. Tai gausiausia literatūros istorinės bibliografijos klausimais dalis, nes kiekvienos stambesnės ar įžymesnės istorinės bibliografijos pasirodymas komentuojamas specialioje bibliotekinėje-bibliografinėje, o kartais ir istorinėje periodikoje. Tačiau šioje literatūroje išskelti teiginiai išsiskleidę ir nesusisteminti specialiuose istorinės bibliografijos metodikos tyrinėjimuose. Maža darbų, kuriuose nagrinėjami tokie istorinės bibliografijos metodikos klausimai, kaip medžiagos atranka rodyklėms, literatūros klasifikavimo principai ir kt. Tokia analizė, atlikta, remiantis konkrečiomis rodyklėmis ir reikiamai teoriškai apibendrinta, tiesiogiai ir teigiamai atsilieptų istorinės bibliografijos praktikai, o kartu būtų reikšmingas indėlis į jos teoriją ir istoriją.

Istorinės bibliografijos istorijos tyrimai. Tarybinės bibliografinės mokyklos pažiūros į bibliografijos istoriją atsispindi R. Simono atliktame kapitaliniame užsienio šalių bibliografijos istorijos darbe¹⁸. Vienas iš plačiausių K. Simono knygos skyrių yra istorinės bibliografijos užsienio šalyse istorija. Autorius ją tyrinėja, vadovaudamasis bendraisiais biblio-

¹⁶ Инглези Р. М., Соленикова А. А. и Фрадкина З. Л. Библиографическая деятельность библиотеки.— В кн.: Публичная историческая библиотека. М., 1958, с. 111—134.

¹⁷ Фрадкина З. Л. Ценный вклад в историческую библиографию.— «Сов. библиография», 1961, № 6, с. 52—54; Горина Л. В. Совместный труд советских и болгарских библиографов.— «Сов. библиография», 1964, № 2(84), с. 94—98; Черемшина Н. Ш. Библиография истории Великой Отечественной войны.— «Сов. библиография», 1965, № 5 (93), с. 18—27; Литьяк М. Н. Библиография истории Коммунистической партии Латвии.— «Сов. библиография», 1965, № 5 (93), с. 66—69; Еребовский И. В. Неудачный опыт. [Рец. на библиогр. пособие «Великая Отеч. война Сов. Союза (1941—1945)». М., 1960].— «Сов. библиография», 1961, № 3, с. 66—71; Мильштейн Е. А. и Поченко Г. П. Библиография русской библиографии по истории СССР.— «Сов. библиография», 1958, вып. 51, с. 139—142; Инглези Р. М., Камедейский Б. А. и Соленикова А. А. О создании библиографии истории исторической науки в СССР.— «Вопросы истории», 1962, № 1, с. 209—214; Симон К. Р. Зарубежные исторические библиографии послевоенных лет. [Обзор важнейших изданий, вышедших в Европе и США. Составлен на 1 января 1963 г.].— В кн.: Библиографические обзоры. [История и экономика]. М., «Наука», 1965, с. 3—54. (Академия наук СССР. Фундаментальная библиотека общих наук им. В. П. Волгина).

¹⁸ Симон К. Р. История иностранной библиографии. М., Из-во Книжной палаты, 1963. 736 с. (Акад. наук СССР. Фундамент. б-ка обществ. наук).

grafijos vystymosi dėsningumais, būtent: a) einamosios bibliografijos vaidmuo auga, o retrospektyvinės bibliografijos vaidmuo mažėja; b) vyksta nuolatinis bibliografijos diferenciacijos procesas; c) stiprėja šakinės bibliografijos vaidmuo; d) vis didėja referatyvinės bibliografijos reikšmė, ypač gamtos mokslų ir technikos srityse. Kadangi šie dėsningumai yra bendri visai bibliografijai, tai jais galima vadovautis, nagrinėjant rusų bei TSRS tautų istorinės bibliografijos vystymąsi.

Bibliografijos istoriją K. Simonas savo knygoje sieja su kultūros istorija ir ją traktuoja kaip kultūros paminklų istoriją. Bibliografija čia vertinama kaip ypatingas ir savarankiškas kultūros reiškiny. Kai kurie knygos recenzentai (pvz., O. Ivanovas) tvirtina¹⁹, kad galimas ir kitoks bibliografijos istorijos vertinimo metodas: bibliografijos istoriją reikia tyrinėti sąryšyje su tais reiškiniais, kurie tapo jos atsiradimo priežastimi. Tai atskleistų bibliografijos vaidmenį mokslo istorijoje ir leistų parodyti vieną iš visuomeninių bibliografijos funkcijų — jos vietą moksliniame-tiriamajame darbe ir jos reikšmę mokslo vystymuisi bei mokslo istorijai. Šis požiūris ypač reikšmingas, tiriant specialiosios bibliografijos istoriją.

Tarybinės ir ikitarybinės istorinės bibliografijos istorija ypač plačiai nušviečiama bibliotekinėje-bibliografinėje literatūroje, nors stambesnio, monografinio tyrinėjimo šioje srityje dar neturime. Didžiausias dėmesys šiuose darbuose skiriamas tarybinės istorinės bibliografijos istorijai.

Iš kitų tarpo išskirtinas straipsnis apie Valstybinės viešosios istorinės bibliotekos bibliografinę veiklą²⁰. Straipsnis įdomus tuo, kad jame apibendrinami tarybinės istorinės bibliografijos pasiekimai 1917—1937 m. Pagrindinė bibliografijos vystymosi varomoji jėga tuo laikotarpiu buvo tarybinio istorijos mokslo sukūrimo ir istorijos dėstymo mokyklose poreikiai. Šie poreikiai, suformuluoti svarbiausiuose to laiko partiniuose ir vyriausybinuose dokumentuose, apsprendė pagrindinius tarybinės istorinės bibliografijos principus ir vystymosi gaires. Be to, straipsnyje keliami mintis, kad tolesnių bibliografinių darbų kryptį, tematiką bei problematiką parengia ir sąlygoja praėjusio bibliografijos vystymosi etapo laimėjimai ir trūkumai, bibliografijos lygis kiekvienu konkrečiu momentu. 1917—1937 m. laikotarpiu buvo sukurta eilė fundamentalių teminių bibliografijų. Tačiau nebuvo suorganizuota nei einamoji istorinės literatūros apskaita, nei sudaryta jos retrospektyvinė sąvestinė. Tuo būdu, straipsnyje pagrindžiami bibliografinio darbo uždaviniai, kurie iškilo 1938 m. įkurtai istorinei bibliotekai. Istorinės bibliotekos veikla ir jos įnašas į tarybinės istorinės bibliografijos išsivystymą straipsnyje nagrinėjamas pagal atskiras bibliografijos šakas, apibūdinant ir įvertinant konkrečius bibliotekos darbus. Šis P. Inglezi, A. Solenikovos ir Z. Fradkinos darbas vienas iš pirmųjų bandymų periodizuoti tarybinės istorinės bibliografijos istoriją ir išnagrinėti svarbiausius jos vystymosi veiksnius.

Vienas iš pirmųjų platesnių apibendrinančių tarybinės istorinės bibliografijos tyrinėjimų yra A. Korenevskajos disertacija²¹. Disertacijoje buvo siekiama išryškinti du pagrindinius momentus: kiek bibliografija padėjo propaguoti istorines žinias ir kiek ji padėjo paties istorijos mokslo vystymuisi. Tuo būdu, disertacijoje aptartos pagrindinės istorinės bibliografijos vystymosi kryptys 1938—1950 m.: rekomendacinė bibliografija,

¹⁹ Обсуждение книги К. Р. Симона «История иностранной библиографии.» — «Сов. библиография», 1964, № 2(84), с. 113—121.

²⁰ Инглези Р. М., Соленикова А. А. и Фрадкина З. Л. Библиографическая деятельность библиотеки. — В кн.: Публичная историческая библиотека. М., 1958, с. 111—134.

²¹ Корневская А. М. Библиография истории СССР в 1938—1950 г. г. Автореферат дисс. на соискание учен. степени канд. пед. наук (по специальности «Библиография»). Л., 1952. 23 с. (Ленингр. гос. библиотеч. ин-т им. Н. К. Крупской).

bibliografija moksliniam tiriamajam darbui ir informacinės rodyklės. Iki 1950—1955 m. tyrinėjimų istorinės bibliografijos istorijos klausimais beveik nebuvo. Siuo metu A. Korenevskajos darbu nauja medžiaga papildė tos pačios tematikos Z. Fradkinos ir G. Markovskajos darbai²². Tyrinėjimo metodikos požiūriu tarp jų ir disertacijos esminių skirtumų nėra.

Z. Fradkinos ir G. Markovskajos straipsniuose parodomi svarbiausi tarybinės istorinės bibliografijos bruožai — jos glaudus ryšys su istorijos mokslu ir svarbiausiais šalies visuomeniniais-politiniais įvykiais. Tarybinei istorinei bibliografijai būdingi keli vystymosi etapai. Jie išryškinti ir detaliai analizuojami abiejų autorių straipsniuose.

Tarybinės bibliografijos istorijos medžiaga straipsniuose siejama su šiuolaikiniais istorinės bibliografijos uždaviniais. Po partijos XX suvažiavimo istorijos mokslas ir istorinė bibliografija pradėjo kokybiškai naują vystymosi etapą. Konkrečių mokslo ir gyvenimo poreikių įtakoje susiformavo prielaidos dideliems pakitimams istorinės bibliografijos praktikos, metodikos ir teorijos srityse. Jau dabar būtų galima kalbėti apie tai, kaip iš tikrųjų šie pakitimai įvyko, kaip vystėsi istorinė bibliografija laikotarpyje nuo XX iki XXII partijos suvažiavimų arba net iki pat pastarųjų metų. Tačiau jei šiam laikotarpiui nušviesti tarybiniam istorijos moksle yra paskelbta eilė straipsnių ir net tokių kapitalinių darbų, kaip «Советская историческая наука от XX к XXII съезду КПСС»²³, tai istorinės bibliografijos kelias tuo laikotarpiu visai neapibendrintas, nors tokia analizė turėtų neabejotiną teorinę, praktinę ir istorinę vertę.

Atskirų bibliografijos sričių tyrinėjimai. Istorinės bibliografijos tyrinėjimuose atskirai nagrinėjami einamosios bibliografijos ir šaltinių bibliografijos klausimai, specialiai literatūroje aptariamą TSRS tautų istorijos bibliografija, pagal savo pobūdį išsiskirianti iš visos istorinės bibliografijos. Literatūroje aptiriamos šių istorinės bibliografijos sričių teorijos, metodikos, istorijos ir praktikos problemos.

Einamosios bibliografijos klausimai. Tarybų Sąjungoje senas tradicijas ir didelį patyrimą turi einamoji istorinė bibliografija. Plačią ikirevoliucinės rusų istorinės bibliografijos apžvalgą pateikia A. Zilbermanas²⁴.

Einamosios istorinės bibliografijos atsiradimą Rusijoje XIX a. ketvirtajame—penktajame dešimtmetyje jis sieja su sparčiom istorijos mokslo vystymosi tuo metu ir žymiai pagausėjusiu išleidžiamos literatūros kiekiu (ypač istorinių dokumentų publikacijų). Einamosios bibliografijos vertę istorijos mokslui XIX a. parodo eilė A. Zilbermano iškeltų faktų, pavyzdžiui, žymių istorikų J. Gotjės ir V. Pičetos darbas, sudarant Rusijos istorijos bibliografijas. Apie tai, kad pažangiausias rusų mokslininkų jėgos istorinei bibliografijai skyrė didelį dėmesį ir laikė ją svarbiu veiksniu istorijos mokslo vystymesi, liudija ir grupės Maskvos universiteto istorikų iniciatyva, išleidžiant žurnalą «Русский исторический журнал». Žurnalo pratarinėje pažymėta, kad rusų istorinė bibliografija turi įgauti tvirtą ir teisingą pamatą, tapdama specialios, valstybės išlaikomos įstaigos

²² Фрадкина З. Л. Советская историческая библиография за 40 лет (краткий обзор развития). Доклад, прочитанный на Ученом Совете Исторической библиотеки на юбилейной сессии 40-летия Октябрьской революции.— «Записки Государственной публичной исторической библиотеки РСФСР», вып. 15, 1958, с. 1—28.

Марковская Г. М. и Фрадкина З. Л. Советская историческая библиография (1917—1958)— В кн.: Советская библиография. Сб. статей. М., 1960, с. 195—229. (Гос. б-ка СССР им. Ленина).

²³ Советская историческая наука от XX к XXII съезду КПСС. История СССР. Сб. статей. М., 1962. 627 с. (Акад. наук СССР. Ин-т истории).

²⁴ Зильберман А. О. Текущая историческая библиография в России.— «Сов. библиография», вып. 48, 1957, с. 92—99.

reikalu, o ne mokslininkų bei mokslo mylėtojų antraeilii užsiėmimu. A. Zilbermano darbe išsamiai aptiriamos einamosios bibliografijos rodyklės, parodomos jų sudarymo metodikos ypatybės, privalumai ir trūkumai. A. Zilbermanas einamosios istorinės bibliografijos istorijos, metodikos klausimus bei problematiką nagrinėja ir kituose savo darbuose. Viename straipsnyje²⁵ jis pateikia labai plačią tarybinės einamosios istorinės bibliografijos analizę su svarbiomis išvadomis ir apibendrinimais.

A. Zilbermanas plačiai aptaria visus tarybinės einamosios istorinės bibliografijos darbus, parodo jų leidimo istoriją. Ilgamečio tarybinių bibliotekų patyrimo analizė leidžia autoriui padaryti eilę išvadų ir pasiūlymų. Svarbiausias iš šių pasiūlymų — reorganizuoti einamąją informaciją apie istorinę literatūrą, išleidžiant vieną einamosios bibliografijos leidinį jungtinėmis stambiųjų bibliotekų jėgomis. Be to, siūloma įvairių formų einamoji informacija ir istorinėje periodikoje. Siekiant išvengti klaidų tuose darbuose, autoriaus manymu, reikia remtis visu ankstesniu patyrimu, giliai išanalizuoti leidinių sudarymo metodiką.

Istorinės literatūros einamosios bibliografijos pertvarkymo reikalas svarstomas ir istorinėje periodikoje²⁷. Einamosios bibliografijos organizacijos klausimais savo nuomonę pareiškė žymiausi šalies istorikai. Pavyzdžiui, akademikas V. Volginas savo laiške Istorinės bibliotekos direkcijai pažymėjo: „Aš specialaus bibliografinio žurnalo istorijos klausimais šalininkas. Bibliografijos skyriai bendruosiuose istoriniuose žurnaluose negali pilnutinai atspindėti išleidžiamos istorinės literatūros“²⁸. Visuose minėtuose darbuose vertinamas tarybinės einamosios istorinės bibliografijos patyrimas, sprendžiami ir svarstomi daugiausia organizaciniai, taip pat kai kurie metodikos klausimai.

Pagrindinius einamosios bibliografijos metodikos klausimus nagrinėja M. Levinas²⁹. Jis aptaria skirtumus tarp bendrosios ir šakinės einamosios bibliografijos tikslų bei metodų, taip pat parodo santykį tarp einamosios bibliografijos bendrosios ir specialiosios metodikos. Straipsnyje plačiai nušviečiamos tokios bendrosios šakinės bibliografijos metodikos problemos, kaip literatūros atrankos kriterijai, teminės ribos, įvairių rūšių literatūros atranka, literatūros klasifikavimas ir apibūdinimas.

Istorinių šaltinių bibliografavimas. Apie 1958 m. literatūroje istorinės bibliografijos klausimais atsirado nauja tema — istorinių šaltinių bibliografavimas. N. Čeremisina savo straipsnyje³⁰ aptaria šaltinių atrankos, jų aprašymo, anotavimo, išdėstymo rodyklėse ir kitus bibliografijų sudarymo metodikos klausimus. Kai kurios problemos keliamos daugiau teorinėje plotmėje. Pavyzdžiui, nagrinėjamos šaltinių bibliografijos santykio su pagalbinėmis istorijos mokslo sritimis — archeografija ir šaltinių mokslu³¹ — klausimas (plačiau žr. šio straipsnio p. 19); šaltiniai apibrėžiami kaip bibliografijos objektas; aptariama šaltinių bibliografijų mokslinė ir praktinė reikšmė.

²⁵ Зильберман А. О. Советская текущая библиография исторической литературы.— «Библиотеки СССР. Опыт работы», вып. II, 1959, с. 57—75.

²⁷ Зильберман А. О. К вопросу о текущей исторической библиографии.— «История СССР», 1959, с. 218—219.

Иткин М. Л. Еще раз о текущей исторической библиографии.— «Проблемы востоковедения», 1960, № 4, с. 252—253.

²⁸ Государственная публичная историческая библиотека. Сб. статей. М., 1960, с. 133.

²⁹ Левин М. И. Общеметодические проблемы текущей отраслевой библиографии.— «Советская библиография», вып. 2(54), 1959, с. 14—48.

³⁰ Черемисина Н. М. Библиографирование исторических источников.— «Сов. библиография», вып. 50, 1958, с. 23—32.

³¹ Шaltinių mokslą istorikai dabar apibūdina kaip specialią istorijos mokslų discipliną.

N. Ceremisinis straipsnyje paliesti tik bendrieji šaltinių bibliografavimo klausimai. Atskirų šaltinių rūšių ir įvairių istorinių laikotarpių bibliografavimo ypatybės netyrinėjamos.

Vienam iš šių klausimų skirtas M. Itkino straipsnis³². M. Itkinas pateikia nemažai apibendrinančių pastabų apie šaltinių bibliografavimo metodiką, analizuodamas konkrečius darbus. Be to, jis daug vietos skiria memuarų bibliografavimui aptarti. Specialiojoje literatūroje tai pirmas bandymas duoti tokio pobūdžio rekomendacijas. Tarybiniai istorikai memuarus vis plačiau panaudoja kaip vieną iš pagrindinių šaltinių, ypač tarybinio laikotarpio istorijos tyrinėjimams. Todėl jų bibliografavimas reikalauja ypatingo dėmesio. Tačiau M. Itkinas kaip ir N. Ceremisina visai nekelia rankraštinų šaltinių bibliografavimo klausimo, nors kalbant apie tarybinės visuomenės istorijos šaltinių bibliografijos objektą, tai svarbi problema.

Kadangi šaltinių bibliografija artimai siejasi su šaltinių mokslu ir archeografija, tai bibliografams, praktiškai dirbantiems šioje srityje, bibliografavimo, metodikos ir teorijos požiūriu labai reikšmingi kai kurie specialiosios istorinės literatūros darbai ir teiginiai. Pavyzdžiui, L. Puškariovo straipsnyje³³ nagrinėjamos šaltinių klasifikavimo istorijos mokslė problemos liečia ir šaltinių klasifikavimo bei pateikimo bibliografijose principus; H. Krušo straipsnis³⁴ aktualus, nagrinėjant memuarų bibliografavimo ir kitus klausimus.

Panašios istorinės literatūros yra nemažai. Jos detalai čia aptarti nėra galimybės. Tačiau atrodo, kad esami šaltinių mokslu ir archeografijos tyrinėjimai taip pat visasąjunginiu mastu jau sukauptas šaltinių bibliografavimo patyrimas sudaro pakankamą bazę didesniems teoriniams metodiniams šaltinių bibliografijos darbams pasirodyti. Tokie darbai ne tik apibendrintų esamą patyrimą, bet būtų svarbūs ir tolesniam šaltinių bibliografijos vystymui.

TSRS tautų istorinės literatūros bibliografijos klausimai. Tarybiniais metais sukurta mokslinė TSRS tautų istorija ir plačiai vystoma istorinės literatūros bibliografija respublikose. Taip pat pradėta apibendrinti tarybinės istoriografijos ir bibliografijos pasiekimus. Be to, tarybinėje literatūroje plačiai nagrinėjami ir TSRS tautų ikitarybinio laikotarpio bibliografijos pasiekimai bei tradicijos. Tačiau ne visų darbų autorių pažiūros į šią TSRS tautų istorinės bibliografijos dalį vienodos. Pavyzdžiui, M. Achunas³⁵ atskiroje savo straipsnio dalyje apžvelgdamas TSRS tautų istorijos ir kraštotyros bibliografiją, vertina ją kaip naują istorinės bibliografijos sritį, atsiradusią tik tarybiniais metais. Autorius teigia, kad iki revoliucijos nebuvo nei TSRS tautų istorijos, nei TSRS tautų istorinės literatūros bibliografijos. Tai rodo, kad M. Achunas nepakankamai visapusiškai ir giliai vertina dvarininkišką-buržuazinę rusų istoriografiją ir jos koncepcijų įtakoje sukurtas TSRS tautų istorijos bibliografijas. M. Achuno teiginiaiams prieštarauja ir jo straipsnyje pateikti atitinkamos tematikos bibliografijų apžvalga. Ji vertinga surinkta faktine medžiaga.

TSRS tautos ir iki Spalio revoliucijos pažangiosios rusų kultūros įtakoje buvo sukūrusios savo istoriografiją ir buvo pasiekusios laimėjimų

³² Иткин М. Л. Библиография источников по истории советского общества.— «Исторический архив», 1962, № 1, с. 226—229.

³³ Пушкарев Л. Н. Вопросы классификации источников в русской исторической науке XIX—XX в. в.— «История СССР», 1963, № 5, с. 79—93.

³⁴ Круш Х. Х. Воспоминания — важный исторический источник.— «История СССР», 1963, № 1, с. 234—237.

³⁵ Ахун М. И. Обзор русской исторической библиографии.— В кн.: Вспомогательные исторические дисциплины. Сб. статей. М.—Л., 1937, с. 373—398.

istorinės bibliografijos srityje. Be to, caro vyriausybė kolonializmo ir rusifikavimo interesais savotiškai rėmė „pakraščių“ istorinį-kraštotylinį tyrimą. Tuo būdu, buvo išleista literatūros ir paruošta bibliografinių darbų, kurie turi istoriografinę reikšmę, o atskirais atvejais yra vertingi informaciniu požiūriu ir dėl faktinės medžiagos.

Nemažai nacionalinės istorinės bibliografijos tyrinėjimų paskelbta TSRS tautų kalbomis. Jie pateikia įdomios medžiagos, teorinių apibendrinimų, idėjų bei pasiūlymų.

Plačiau ir geriau, negu kitose respublikose, istorijos bibliografija tyrinėjama Tarybų Ukrainoje. Nemažai apibendrinančių darbų šia tema atspausdinta respublikos istorijos klausimams skirtoje periodikoje. I. Kripiakevičiaus straipsnis³⁶ reikšmingas tuo, kad jame pateikiama išsami ikitarybinės ukrainiečių istorinės bibliografijos apžvalga. Kai kurie jame aptariami darbai savo tematika siejasi su Lietuvos istorija ir yra žinotini Lietuvos istorijos bei istorinės bibliografijos specialistams, nes Ukrainos ir Lietuvos istorijų artimas ryšys paliko savo ryškius pėdsakus ir istoriografijoje, ir bibliografijoje.

R. Kaco ir N. Selichovos straipsnis³⁷ skirtas istorinės bibliografijos padėčiai ir problematikai Ukrainoje nušviesti.

Straipsnyje bandoma apibendrinti istorinės bibliografijos Ukrainoje nueitą kelią. Čia duodama plati istorinė-chronologinė bibliografijų leidimo apžvalga, tačiau darbų sudarymo metodika ir jos pasiekimai visai neanalizuojami. Palyginus su analogiškais straipsniais, čia nemažai vietos skiriama istorinės bibliografijos vystymosi Ukrainoje tendencijoms, perspektyvoms ir uždaviniams parodyti.

Straipsnyje pabrėžiama, kad pokario metais Ukrainoje buvo sudarinėjami daugiausia rekomendacinio pobūdžio bibliografiniai darbai. Tačiau rekomendacinė bibliografija jokių būdu negali patenkinti reikalavimų, kuriuos istorinei bibliografijai kelia gyvenimas,— pažymi autoriai. Jų nuomone, reikalinga išsamioji registracinė bibliografija, be kurios negalimas tolesnis istorijos mokslo vystymasis Ukrainoje. Straipsnyje nurodoma, kad iškilo būtinas reikalas sudaryti istorinių bibliografijų bibliografiją. Toks darbas apibendrintų viską, kas pasiekta Ukrainoje istorinės bibliografijos srityje. Tai būtų pagrindas istorinei bibliografijai toliau tikslingai vystytis. Straipsnyje siūloma parengti įvairius bibliografinius darbus, kurie padėtų sukurti nuoseklią ir išsamią istorijos mokslų Ukrainoje istoriją.

Kaip istorinės bibliografijos dalis straipsnyje aptariama kraštotylinė bibliografija, bibliotekų kraštotyliniai fondai, katalogai, kartotekos.

Lietuvių istorinės bibliografijos istorijai ypač vertingi Latvijos TSR mokslininkų darbai. Pirmuosiuose latvių bibliografijos istorijos (iki 1917 m.) bandymuose³⁸ pateikiama nemažai bendrų ir lietuvių istorinei bibliografijai faktų, išanalizuojami bei įvertinami atitinkami darbai (pvz., K. Varono bibliografija «Указатель сочинений коренных писателей прибалтийского края», K. Graudinio „Leišu zemes bibliogrāfija“ ir kt.). Čia plačiai apibūdinamos ir prof. E. Volterio bibliografinės pažiūros, aptariami jo nuopelnai latvių ir lietuvių istorinei bibliografijai. E. Volterio

³⁶ Крип'якевич І. П. Бібліографія історії України в дожовтневий період.— «Український історичний журнал», 1958, № 5, с. 166—170.

³⁷ Кац Р. С. и Шеліхова Н. Н. Про стан історичної бібліографії на Україні.— «Український історичний журнал», 1958, № 5, с. 159—166.

³⁸ Egle K. Isa latviešu bibliografijas vesture. (Līdz. 1917 g.) R., 1957, 84 lpp. (LPSP ZA Valodas un lit. inst.).

Эглэ К. К. История латышской библиографии (до 1917 года).— В кн.: Труды Фундаментальной библиотеки Академии наук Латвийской ССР, Т. I, Рига, 1960, с. 92—140.

pažiūros į bibliografijos reikšmę istorijos mokslui, etnografijai ir jiems artimoms sritims yra vertingas ir bibliografijos istorijai, ir istorinės bibliografijos teorijai. E. Volterio straipsnyje „Apie latvių bibliografiją“³⁹ išdėstyti artimiausi bibliografijos (latvių ir lietuvių) uždaviniai buvo neįvykdomi ne tik tuo laiku, bet kai kurie iš jų liko neįgyvendinti ir ligi šiol.

Istorinės bibliografijos padėtis Vidurinėje Azijoje ir Kazachstane nušviečiama M. Sychinos disertacijoje⁴⁰. Darbe pateikiama istorijos mokslo vystymosi apžvalga Vidurinėje Azijoje ir Kazachstane, o po to — bibliografinių darbų leidimo apžvalga ir svarbiausių rodyklių analizė. Disertacija yra daugiau istorinio pobūdžio tyrinėjimas su kai kuriomis pastabomis rodyklių sudarymo metodikos klausimais. Tačiau kokių nors teorinių apibendrinimų ar tyrinėjimų metodikos naujovių disertacijos autorė nepateikia.

Iš kitų tyrinėjimų TSRS tautų istorinės bibliografijos klausimais išsiskiria M. Archipovo disertacija⁴¹. Sričių, kraštų, respublikų istorijos studijavimą autorė traktuoja kraštotyriiniu požiūriu. Bibliografijos vietinės istorijos klausimais aptariamos tik paskutinėje, ketvirtojoje, darbo dalyje, kai tuo tarpu pirmosiose analizuojama atitinkama literatūra ir nušviečiami istorijos mokslo pasiekimai atskirose respublikose.

Tuo būdu, M. Archipovo disertacijoje tik iš dalies liečiami istorinės bibliografijos klausimai. Įdomus, nors ir diskutuotinas, kraštotyrisis nacionalinės ir vietinės istorijos traktavimas. Tačiau čia nesistengiama apibendrintai nusakyti bendrosios ir vietinės arba nacionalinės istorinės bibliografijos santykio.

Istorinės bibliografijos vystymo, metodikos ir kiti klausimai mūsų respublikoje yra labai aktualūs. Daug dėmesio pastaraisiais metais jai skiria Lietuvos TSR istorijos specialistai. Pavyzdžiui J. Žiugždos, M. Jučo ir kitų autorių recenzijose apie naują istorinę literatūrą vertinamos, komentuojamos, o kai kur net specialiai analizuojamos ir knygų vidinės bibliografijos, parodoma jų praktinė vertė atitinkamos problemos tyrinėjimui ir ryšys su šios problemos istoriografija.

Mokslinėje periodikoje pasirodė ir specialios, platesnės istorikų recenzijos apie žymesnes Lietuvos TSR istorijos bibliografijas. pavyzdžiui, N. Ulaščiko straipsnis⁴² apie Lietuvos inventorių bibliografiją, parengtas Lietuvos TSR Mokslų akademijos Centrinės bibliotekos. Recenzijoje aptariamos ne tik bibliografijos dalykinės savybės, bet yra pastabų bei pasiūlymų dėl jos sudarymo metodikos.

Po TSKP XX suvažiavimo, likviduodami asmenybės kulto padarinius istorijos moksle, tarybiniai istorikai vis labiau gilinaisi į istoriografiją. Lietuvos istorikai, nagrinėdami atskirų problemų istoriografiją, taip pat apibendrinami istorijos mokslo vystymąsi Lietuvoje, ypač tarybinio Lietuvos istorijos mokslo pasiekimus, vis dažniau apibūdina ir atitinkamos tematikos istorinę bibliografiją. Antai istorikė A. Gaigalaitė savo straipsnyje «Разработка истории социалистического и коммунистического»

³⁹ Volters F. Par latviešu bibliogrāfiju.— „Dienas Lapa“, 1892, 26, 27 maijā, Nr. 116—117.— Str. pasirašytas: W. E.

⁴⁰ Сухина М. Д. Советская библиография истории Средней Азии и Казахстана. Л., 1956. 350 л. (Ленинград. гос. библиотеч. ин-т им. М. К. Крупской).— Библиограф.: л. 330—348.

⁴¹ Архипова М. К. Национальная и местная история в трудах научных учреждений и вузов республик, краев и областей СССР. (1946—1950 г. г.). Автореферат дисс. на соискание учен. степени канд. пед. наук (по специальности «библиография»). Л., 1952. 23 с. (Ленингр. Гос. библиотечный ин-т им. Н. К. Крупской, кафедра библиографии).

⁴² Улащик Н. Н. Описание инвентарей феодальных владений в Литве.— «История СССР», 1963, № 6, с. 183.

to строительства историками Литовской ССР»⁴³, kalbėdama apie socializmo ir komunizmo statybos Lietuvoje istorijos tyrimo problematiką ir pasiekimus, apibūdina ir šios tematikos bibliografinių darbų leidimą respublikoje. Straipsnyje pažymėta Lietuvos TSR Mokslų akademijos Centrinės bibliotekos veikla, ruošiant istorines bibliografijas, ir specialiai aptariama jos parengta rankraščių apie kovas už Tarybų valdžią Lietuvoje 1918—1940 m. rodyklė.

Bibliografijos specialistai taip pat paskelbė darbų, kuriuose įvairiais aspektais aptariama Lietuvos TSR istorijos bibliografija. Pavyzdžiui, A. Lukošius savo metodiniame straipsnyje „Istorinės-revoliucinės literatūros propaganda bibliotekoje“⁴⁵ nagrinėja šios literatūros propagandos metodus. Be to, straipsnyje apibendrinamas kai kurių respublikos bibliotekų vertingas patyrimas ir nurodomos šio darbo gairės.

Kiek kitokio pobūdžio yra B. Mituzienės parengtas leidinys⁴⁶. Jame istorinė bibliografija traktuojama kaip bibliotekos kraštotyrinio darbo dalis ir todėl liečiama trumpai. Tokiu aspektu istorinė bibliografija aptariama ir V. Abramavičiaus straipsnyje⁴⁷.

Be to, respublikos periodikoje buvo paskelbtos kelios nedidelės, daugiausia informacinio pobūdžio recenzijos apie atskiras bibliografines rodykles⁴⁸. Tačiau visi paminėti darbai daugiausia yra metodiniai arba liečia tik atskirus bibliografinius leidinius. Kol kas nėra straipsnių, studijų ar platesnių mokslinių veikalų, kuriuose būtų nušviesta Lietuvos TSR istorijos literatūros bibliografijos išsivystymo istorija, teorinio ir metodinio pobūdžio klausimai.

Paminėti darbai rodo labai išaugusį šios bibliografijos vaidmenį praktiniame istorikų ir bibliografų darbe. Pribrendo reikalas apibendrinti Lietuvos TSR istorijos literatūros bibliografijos patyrimą, teoriškai pagrįsti ir suformuluoti įvairių metodinių sprendimų galimybes, apibrėžti Lietuvos istorijos disciplinų ir bibliografijos santykį.

Taigi, tarybinė literatūra istorinės bibliografijos klausimais yra turtinga ir įvairaus pobūdžio. Joje keliama ir nagrinėjama daug teorinių, istorinių ir praktinių problemų. Tai parodo, kad visapusiškas istorinės bibliografijos tyrinėjimas yra svarbus bibliografijos ir istorijos mokslo reikalas.

Siame straipsnyje pateikti mūsų šalyje vykdomų tyrinėjimų apžvalga leidžia padaryti kai kurias išvadas apie Lietuvos istorijos literatūros bibliografijos šiuolaikinę padėtį bei bibliografijos tyrimo uždavinius.

Visų pirma, iškyla būtinas reikalas teoriškai pagrįsti Lietuvos istorijos literatūros bibliografijos specifika ir parodyti jos vietą tarybinėje rusų ir kitų TSRS tautų istorinėje bibliografijoje. Lietuvos istorijos literatūros bibliografijos specifika sąlygoja kraštotyris bibliografijos pobūdis. Atsižvelgiant į tai ir remiantis tarybinės bibliografijos teorijos pasiekimais, reikalinga išaiškinti, kas sudaro tarybinės Lietuvos istorijos bibliografijos objektą, jos bazę, vietą įvairių bibliografijos ir Lietuvos istorijos mokslo disciplinų tarpe.

⁴³ Гайгалайте А. И. Разработка истории социалистического и коммунистического строительства историками Литовской ССР.— В кн.: Историография социалистического и коммунистического строительства в СССР, М., 1962, с. 97—110.

⁴⁵ Lukošius A. Istorinės-revoliucinės literatūros propaganda bibliotekoje.— Kn.: Kovų ir pergalių keliu. Bibliogr. ir metod. medžiagos rinkinys. K., 1960, p. 5—16.

⁴⁶ Mituzienė B. Biblioteka ir kraštotyra. K., 1962, 39 p.

⁴⁷ Abramavičius V. Kraštotyrinio darbo bibliotekoje perspektyvos.— „Bibliotekų darbas“, 1963, Nr. 1, p. 38—39.

⁴⁸ Kancleris A. Reikalingas leidinys.— „Lit. ir menas“, 1957 m. rugsėjo 28 d. Petrauskas A. Vertingas bibliografinis rinkinys.— „Tiesa“, 1958 m. lapkričio 21 d. ir kitos recenzijos.

Siems teoriniams klausimams spręsti sudarytų pagrindą išsamūs Lietuvos istorijos bibliografijos istorijos tyrinėjimai, nes Lietuvos istorijos bibliografija turi didelį patyrimą. Ikitarybiniais metais ji vystėsi glaudžiam ryšyje su kaimyninių tautų, ypač rusų, istorine bibliografija. Tarybinė Lietuvos istorijos bibliografija yra visos tarybinės istorinės bibliografijos sudėtinė dalis. Tarybinio laikotarpio Lietuvos istorijos bibliografijos vystymosi nagrinėjimas yra ypač svarbus bibliografijos teorijai ir praktikai, kadangi sudaro pagrindą tolesniam darbui šioje srityje. Istorinio pobūdžio tyrinėjimų mūsų respublikoje kol kas maža. Kitose tarybinėse respublikose atlikti darbai gali būti pavyzdžiu tokiems apibendrinimams atlikti. Kai kurie iš jų teikia ir faktinės medžiagos.

Lietuvos istorijos bibliografijos tyrinėjimai padėtų atskleisti ir atskirų bibliografijos rūšių — retrospektyvinės, rekomendacinės, šaltinių bibliografijos — vystymąsi iki pat šių dienų. Tuo pačiu būtų iškelti kai kurie darbų sudarymo metodikos klausimai. Jų sprendimui lemiamą reikšmę turėtų tarybinių Lietuvos istorijos bibliografijų analizė ir patyrimo, jas sudarant, apibendrinimas.

Konkrečių bibliografinių rodyklių ir bibliotekų darbo patyrimo nagrinėjimas padėtų išspręsti ir eilę organizacinių klausimų, susijusių su Lietuvos istorijos bibliografijos darbų planavimu ir koordinavimu.

Platesni ir specialūs Lietuvos istorijos bibliografijos tyrimai yra neatidėliotini ir svarbūs bibliografijos bei istorijos mokslo vystymuisi respublikoje.

Vilniaus Valst. universitetas
Bibliotekininkystės katedra

Iteikta
1966 m. kovo mėn.

ОБЗОР ИССЛЕДОВАНИЙ ПО ИСТОРИЧЕСКОЙ БИБЛИОГРАФИИ В СССР

А. МЕЖИНЕНЕ

Резюме

Советская литература по вопросам исторической библиографии очень обширна и разнообразна. Это научные труды, рецензии и тематические обзоры библиографических работ, описания опыта работы библиотек в области исторической библиографии и учебная литература. Такой обширный круг исследований свидетельствует о том, что во всестороннем изучении исторической библиографии нуждается и библиография, и историческая наука.

Исследования различных вопросов исторической библиографии по содержанию и тематике распределяются на несколько групп. Это труды, в которых изучаются теоретические вопросы исторической библиографии, работы, посвященные ее методическим проблемам, и исследования по истории исторической библиографии. Кроме того, в ряде трудов изучается история, вопросы методики, теории и практики только одной какой-то отрасли исторической библиографии (текущей, библиографии источников и т. д.). Особо нас интересует группа литературы, которую составляют труды по исторической библиографии народов СССР.

Цель настоящей статьи — показать тематику и проблематику основных исследований по исторической библиографии. Это важно для обобщения опыта библиографии по истории Литовской ССР и изучения путей ее развития.

Библиография истории Литовской ССР является частью общей исторической библиографии. По истории Литовской ССР создано не-

мало ценных библиографических трудов, но специальная литература, анализирующая ее теоретические, методические и другие вопросы, почти отсутствует. В настоящей статье приводимый обзор исследований по вопросам советской исторической библиографии позволяет сделать некоторые выводы и о положении библиографии по истории Литвы и задачах ее изучения.

Во-первых необходимо теоретически обосновать специфику библиографии по истории Литовской ССР и установить ее соотношения с советской исторической библиографией (русской и других народов СССР). В связи с этим, и опираясь на достижения советской теории библиографии, нужно выяснить объект советской библиографии по истории Литовской ССР, ее базу, место в ряде библиографических и исторических дисциплин.

Изучение истории библиографии по истории Литовской ССР послужило бы основой для решения этих теоретических вопросов. Библиография по истории Литовской ССР имеет большой опыт. В досоветский период она развивалась в тесной связи с исторической библиографией соседних народов, особенно с русской. Советская библиография по истории Литовской ССР является составной частью всей советской исторической библиографии. Изучение развития советской библиографии по истории Литовской ССР особенно важно для библиографической теории и практики, так как оно обосновывает дальнейшую работу в этой области. Исследований исторического характера в нашей республике пока не существует. Труды, осуществленные в других советских республиках, могут служить примером для таких обобщений. В некоторых из них приводятся и фактические материалы, касающиеся библиографии по истории Литовской ССР.

Изучение развития библиографии по истории Литовской ССР помогло бы создать картину развития отдельных ее отраслей. При этом были бы выдвинуты некоторые методические вопросы, для дальнейшего решения которых большое значение имел бы анализ советских библиографических трудов по истории Литовской ССР и обобщение опыта работы над ними.

Анализ конкретных библиографий и изучение опыта работы библиотек помогли бы решить ряд организационных вопросов, связанных с планированием и координацией работ по исторической библиографии Литовской ССР.

Специальные обширные исследования библиографии по истории Литовской ССР являются важной и неотложной задачей наших библиографов и историков.
